

בענין טומאה ביוצא (פסחים פה.)

הרב יצחק ביסמוט

א. בגמרא פסחים בדף פה. איתא דגזרו טומאת ידיים על הפיגול ועל הנותר. והטעם בפיגול משום חשדי כהונה, היינו שלא יפגל הכהן את הקרבן. ובתוס' הוסיפו לבאר דחמירא לכהנים טומאה מעוון פיגול. ובנותר הטעם משום עצלי כהונה, שלא יתעצלו באכילת קדשים ויביאום לידי נותר.

עוד נחלקו רב הונא ורב חסדא בשיעור הטומאה, אם הוא בכזית היינו כאיסור אכילת נותר או פיגול (או כשיעור מחשבה באכילת פיגול) או כטומאתו דהיינו ככל טומאת אוכלים שהיא בכביצה. הגמרא מסתפקת אם גזרו טומאה גם על היוצא. כלומר בשר קדשים שיצא חוץ למחיצתו בקדשים קלים חוץ לחומות ירושלים ובקדשי קדשים חוץ לעזרה. דין יוצא הוא שנפסל בין לאכילה אם הוא מיועד לאכילה או להקטרה.

ולא כ"כ מובן, דהרי אם איתא דגזרו על יוצא, נתני 'יוצא'. הרי המשנה מדברת בטומאה דרבנן, ואם היו גוזרים גם על יוצא היה צריך לשנות "הפיגול והנותר והיוצא"?
הגמרא מציגה את צדדי הספק:

מי אמרינן: נותר דגזרו טומאה - דאתי לאיעצולי ביה. אבל יוצא - אפוקי בידיים לא מפקי ליה בידיים - לא גזרו ביה רבנן טומאה. או דילמא לא שנא?

צריך לברר בצד השני 'או דלמא לא שנא', הרי שנא ושנא? גם 'יוצא' צריך מעשה. ועוד לא שייך עצלות. נראה שיש שני צדדים שלא לגזור היינו גם לא אתו לאעצולי וגם לא צריך לגזור בדבר שהאיסור בו מצריך מעשה.

עוד צ"ע, למה הגמרא לא משווה את הצדדים לגזור או לא לגזור ביחס לגזרה על פיגול.

ובפיגול אכן לא בעינן מעשה (אלא אם כן צריך דיבור ונחשב מעשה), ובוודאי שלא שייך לגזור על חשדי כהונה.

ובזה אולי יש לבאר, כיון שמ"מ יוצא הרי הוא נפסל מאכילה והקטרה, הרי יגיע לידי נותר בוודאי, ולכן שייך יותר להשוותו לנותר. ובזה אולי מבואר למה אף שלא נשנה במשנה "יוצא" הספק הוא האם דינו כנותר כיון שוודאי יגיע לידי נותר.

ויבאר את ספק הגמרא כך: 'נותר דגזרו טומאה דאתי לאעצולי', ולכן יש סיבה לגזור טומאה, אבל יוצא שייגע לידי נותר לא בגלל עצלות אלא בגלל מעשה איסור של הוצאה אין סיבה לגזור טומאה כבר קודם שייגע זמנו להיות נותר.

הגמרא מביאה ראייה מהמשנה של "אבר שיצא מקצתו קולף עד שמגיע עד העצם וחותר וכו'", ומוכח שלא גזרו טומאה, שהרי אם היו גוזרים טומאה לא היתה מועילה עצת המשנה לקולף וכו', שהרי היוצא היה מטמא את השאר.

הגמרא דוחה שהיא טומאת בית הסתרים, ולכן אינו מטמא. ולכן א"א להוכיח שלא גזרו טומאה ביוצא. אבל רבינא סובר שאוכל הרי הוא כנפרד (כשעתיד להפרד) ואינו בית הסתרים הרי אם היה טמא היוצא היה מטמא את הנשאר בפנים? ודוחה הגמ' שאולי המשנה איירי שאין שיעור טומאה כזית או כביצה לכל חד לכדאית ליה ביוצא, ולכן אינו מטמא את הנשאר בפנים. ואין ראייה שלא גזרו טומאה.

הגמרא ממשיכה להוכיח מדין פסח שיש בו איסור יוצא אף מבית לבית ומחבורה לחבורה, ואיתא שהמוציא עובר בל"ת והאוכלו גם עובר בל"ת, ורואים שפסח שיוצא חוץ לחבורה הוא כיוצא חוץ למחיצתו בדין הפסול, בכל זאת לא גזרו טומאה?

אומרת הגמרא שביצא בפסח ודאי שלא גזרו טומאה משום שבני חבורה זריזין, הבעיה היא אם גזרו בשאר קדשים ונשארה הגמרא בתיקו.

ובתוס' הקשו שמצאנו במקומות אחרים שבני חבורה ישראלים אינם זריזים יחסית לכהנים, ואם כן יש פחות מקום לגזור בקדשים מבפסח ויעויין במה שתמצאו.

ובמהרש"א הקשה על קושית תוס' שאפשר שהשוואה והשוני בזריזות היא בין ישראלים אוכלי פסח לישראלים אוכלי קדשים כלים בכל ירושלים, ולא לכהנים בקדשי קדשים.

ב. הרמב"ם הלכות שאר אבות הטומאה פרק ה פסק:

בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו הרי הוא ספק אם מטמא את הידים או לא, לפיכך אינו מטמא שספק טומאת הידים טהור כמו שיתבאר, ואם בשר פסח שיצא חוץ לבית הוא הרי הוא טהור בני חבורה זריזין הן.

ולכאורה פסק לקולא, מפני שהבעיה סלקא בתיקו. וכיון שבספק דרבנן אזלינן לקולא, ועוד שבספיקות בטומאת ידיים אזלינן לקולא. לעניין בשר פסח פסק גם כן כגמ' כאן שאינו מטמא את הידיים מפני שבני חבורה זריזין.

אלא שיש קושי בלשון כפי שהקשה הלח"מ, שכיון שאין הבדל בין שאר קדשים לפסח ובשניהם לא גזרו טומאה, למה חלקם לב' בבות וחלקם בטעמים ומאי נפק"מ?

וד"ל: "ומ"ש רבינו ואם בשר פסח כו' יש לדקדק דלאיזה תכלית כתב רבינו דין זה דבני חבורה זריזים הם מאחר דק"ל דכל יוצא אינו מטמא משום דהוי ספק ידים דאזלינן לקולא ובשלמא בגמרא נתנו טעם זה לפסח כדי שלא נפשוט הבעיה אי גזרו טומאה ביוצא או לא

אבל לפי המסקנא דבעיין לא איפשיטא ואזלינן לקולא בכל ספק ידים למאי נ"מ טעם זה דבני חבורה ודוחק לומר שאם יבא אליהו ויפשוט הבעיא ויאמר דגזרו טומאה על היוצא אפ"ה בבשר פסח לא גזרו טומאה משום דזריזים הם".

הלח"מ מתרץ שיש נפק"מ לגבי ס"ס.

ג. בראב"ד הלכות פסולי המוקדשים חלק על הרמב"ם בדין זה, והילך לשון הרמב"ם והראב"ד שם. הרמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פרק א כתב:

"שחטה והיא כולה בפנים, ואח"כ הוציאה רגלה לחוץ, חותך הבשר עד שהוא מגיע לעצם ואחר כך מקבל הדם, ואם קיבל ואח"כ חתך פסול מפני שמנונית הבשר שבחוץ, ובקדשים קלים אין צריך לחתוך אלא מחזיר רגלה לפנים ומקבל, שבשר קדשים [קלים] שיצא קודם זריקה כשר".

השגת הראב"ד / שחה והיא כולה וכו' עד מפני שמנונית. א"א לא ידעתי זה מהו שהיוצא בקדשי קדשים בין לפני קבלה בין לאחר קבלה נפסל ולענין טומאה בפ' כיצד צולין בעיא ולא איפשיטא הילכך טמויי נמי מטמא ליה למה שבפנים דחבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמו ורבינא דהוא בתרא הכי ס"ל במס' חולין פ' בהמה המקשה ושמעתא דזבחים דלא כרבינא היא ולא חייש לטומאה אלא לבליעת בשר מבשר ואנן כרבינא סבירא לן ואיכא משום טומאה מיהו איכא למימר הך שמעתא לאו לאכשורי בשרה לאכילה קאמר אלא לאכשורי זבחה לבעלים לכפרה קאמר וכן עיקר. / השגת הראב"ד / ואח"כ חתך פסול מפני וכו'. א"א אפילו אחר זריקה אף על פי שיצא חוץ לעזרה שהרי נאכל בכל ירושלים".

א"כ הראב"ד אומר שמסקנת הסוגיה בפסחים דסלקא בתיקו היא רק מפני הקושיה, שאם המשנה סוברת כרבינא, א"א להעמיד את המשנה של: "אבר שיצא מקצתו קולף עד העצם". אך לדינא כיון שאנו לא פוסקים כרבינא, ומקום החיתוך נחשב בית הסתרים, שפיר אפשר לומר שגזרו טומאה על היוצא ואעפ"כ אפשר לקלוף, ולא יטמא החיצון את הפנימי כי היא טומאת בית הסתרים ואינה מטמאה.

וקשה מדוע הראב"ד לא משיג על הרמב"ם במקומו, היינו בהלכות שאר אבות הטומאה' שלהדיא כתב שלא גזרו טומאה ביוצא בשאר קדשים מפני שסלקא בתיקו.

ד. הקדמנו לעיל קושיית המהרש"א על מה שהקשו התוספות, שהרי מצינו במקומות אחרים שכהנים זריזים יותר מישראלים. ואם אין מקום לגזור בפסח דבני חבורה זריזין, כ"ש שאין לגזור בשאר קדשים דכהנים זריזים טפי. והציע, שכוונת הגמרא להבדיל בין זריזות חבורה בפסח, לחוסר זריזות אוכלי קדשים ישראלים בשאר קדשים קלים ולא לזריזות כהנים.

על פי זה הסביר הצ"ח את שיטת הרמב"ם, דבהלכות פסולי המוקדשים איירי בקדשי קדשים ובכהנים ולכן אין מקום לגזור כלל, וכל התיקו והספק בגמרא בפסחים הוא לגבי ישראלים אוכלי קדשים קלים.

אבל עדיין קשה לשון הרמב"ם שהובא לעיל בהלכות אבות הטומאה למה חילק הרמב"ם לתרי בבי ושני טעמים כיון שמ"מ גם בשר קדשים שיצא טהור וגם בשר פסח.

וכתב הצ"ח לישב, בהקדם מה שכתבנו לעיל באות א' שכיון שבשר שיצא מחבורה לחבורה נפסל וכיון שאסור לשרוף ביו"ט בהכרח יבוא לידי נותר ויטמא את הידיים משום נותר. אך איסור זה הוא רק בליל ט"ו ולא ביום י"ד אחר חצות, דאז המחיצה הפוסלת ביוצא היא חומת ירושלים. ובזה יכולים לשרוף מיד בערב פסח, ולא יבוא לידי נותר, וטומאת נותר בזה כבר את את הזריזות המיוחדת לפסח, ואז יש יותר מקום לגזור על יוצא. וכיון שביציאה מחוץ למחיצת ירושלים לא שייך זריזות בפסח, שפיר יש לגזור טומאה, וכיון שגזרו טומאה לא חילקו בין ערב פסח לליל ט"ו.

ובזה ישב את לשון הרמב"ם הנ"ל בהלכות אבות הטומאה: "בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו הרי הוא ספק אם מטמא את הידיים או לא, לפיכך אינו מטמא שספק טומאת הידיים טהור כמו שיתבאר, ואם בשר פסח שיצא חוץ לבית הוא הרי הוא טהור בני חבורה זריזין הן".

דדייק בלשונו שדווקא בשר פסח שיצא "חוץ לבית" טהור, אבל יצא חוץ למחיצת ירושלים, הרי הוא כשאר קדשים קלים ונטמא.

ובכך מיושב מה שהקשה הלח"מ, דהרמב"ם לא פסק בבעיא בגמ' לקולא אלא בטומאת ידיים שזה כלל גדול שספק טומאת ידיים טהור, אבל לגבי טומאה שמטמא את הבשר המחובר לו כשר. ובזה בפסח מחבורה לחבורה או חוץ לבית טהור, ונפק"מ רק לעניין זה שאינו מטמא את המחובר מפני שבני חבורה זריזים וכו"ל. וכן מיושב מה שהביא הכס"מ ראייה לכך שהרמב"ם פסק בהך בעיא לקולא, ולכן השגת הראב"ד אינה השגה כיון שהרמב"ם חולק עליו בדין זה?

אומר הצ"ח שהראיה הפכה לסתירה, כיון שמוכח מלשון הרמב"ם שגזרו טומאה גם בשאר קדשים, ואפשטא הבעיא, גם לשיטת הרמב"ם לחומרא לגבי טומאת בשר. (ובאבן האזל פסולי המוקדשים גם כן כתב כנ"ל)

ודבריו צריכים עדיין ביאור, כיון שסוגיית הגמרא בפשיטות היא לגבי טומאת ידיים, מה"ת לומר שהבעיא בגמרא דידן לא אפשטא ולחומרא נקטינן לגבי טומאה, אבל לא לגבי טומאת ידיים?

ואפ"ל בכוונתו שאכן בעיית הגמרא היא לגבי טומאת ידיים, וכלול טומאת בשר בטומאת ידיים, וכיון שהבעיא לא אפשרית נקטינן ככללי הפסיקה, דהיינו ספק טומאת ידיים טהור ולגבי זה אנו בתורת הנהגה נקטינן לקולא ולגבי טומאת בשר נחמיר בתורת הנהגה כבשאר קדשים.

אך עדיין צ"ע מאיפה נולדה טומאה זו החדשה, שהרי כל הסוגיה והגזירה איירי בטומאת ידיים? ואם גזרו טומאת ידיים גזרו, ואם ספק, מהיכן נשארה טומאה שהגמרא לא מדברת עליה בסוגיה?

ה. איתא בירושלמי פסחים פרק י הלכה ז:

"הפיגול והנותר מטמאין את הידים... גמ'. למה? מפני הסייע (היסח) דעת, או משום שעבר עליו חצות. הגע עצמך שיש שם חבורה אחרת (ופשוט לירושלמי שגם 'יוצא' מחבורה לחבורה שנפסל ביוצא נטמא) הרי לא עבר חצות. הוי לית טעמא דא אלא מפני הסייע (היסח) דעת".

וביאר בספר נזר הקדש (לגר"ש גורנצ'יק (גורן) זצ"ל), שספק הירושלמי אם הטומאה בפסח אחר חצות היא משום הסיח דעת שאחר חצות כבר אי אפשר לאוכלו (לראב"ע מדאורייתא ולחכמים מדרבנן) הרי מסיח דעתו ממנו וקדשים שנפסלים בהיסח הדעת מפני מעלת קדשים גם נטמאו. או שקנס חכמים הוא כיון שעבר עליו חצות. ומסקנת הירושלמי שהוא משום היסח הדעת.

וא"כ סברת הבבלי דידן שטומאת ידיים בפיגול ונותר הוא משום עצלי כהונה או חשדי כהונה הוא דווקא לטומאת ידיים, אבל לטומאת עצמן סובר הרמב"ם כטעם הירושלמי שטמאים משום היסח הדעת (והרמב"ם במחלוקת ר"י ור"ל פסחים לד אי היסח הדעת פסול טומאה או פסול הגוף סובר כ"י שהוא פסול טומאה וכך מוכח במקומות אחרים. וכך מציין העין משפט)

ובטומאת היסח הדעת סבירא לבבלי, דאם יבוא אליהו ויטהרנה שומעין לו - וזו טומאת ספק ולכן אינה מטמאה את הידיים, כמבואר בפסחים לד, דכיון שהסיח דעתו ממנה יכולה להטמא.

והירושלמי שדן שהיסח הדעת גורם לטומאת ידיים ס"ל, שהוי כספק טומאה ברה"י שהספק כוודאי.

א"כ בטעם הטומאה ס"ל לרמב"ם כירושלמי, שהיא טומאה מדין היסח דעת כפיגול ונותר, כיון שנפסלים מאכילה מסיח דעתו מהם וכן יוצא הרי הוא נפסל, ולכן נטמא. אך בעיקר דין היסח דעת ס"ל לרמב"ם שהוא רק ספק טומאה, ולכן אינו מטמא את הידיים.

וע"פ דבריו מיושב מה שהקשנו לעיל על דברי הצ"ח (ואבן האזל); מה"ת לחלק בספיקא דדינא כיון שהיא בעיה אחת בגמרא, וכן מהי הטומאה החדשה שנולדה לאחר שאין טומאת ידיים.

וכן מה שהקשה המל"מ לאיזה תכלית כתב הרמב"ם טעם שאינו מטמא את הידיים משום שבני חבורה זריזים, ולמבואר הוא דלא גזרו טומאת ידיים ביוצא משום זה, אבל טמאים בטומאת עצמם מדין יוצא והיסח דעת ככל יוצא. ולזה הביא הטעם דבני חבורה זריזין שיזהרו שלא יטמא בשר אחר.

אך אם טומאת עצמם הם טמאים מדין היסח הדעת, עדיין יקשה איך מביאה הגמ' ראייה שאין טומאת ידיים מהמשנה "אבר שיצא מקצתו חותך וכו'", הרי אף אם אין טומאת ידיים יטמאו מדין היסח הדעת וטומאת תטמא את הנשאר בפנים?

שכיון שחציו של האבר בפנים אינו מסיח דעתו ממנו ומשגיח עליו ולכן נשאר רק הספק אם גזרו טומאת ידיים ביוצא. (ובאותו אופן מיישב את השגת הראב"ד בבהמה שהוציאה רגלה כיון שאין היסח הדעת אין נטמא היוצא. ואי משום טומאת יוצא הרי הוא ספד"ר).